EMLÉKÜL
KÁPOLNAI
FERENCZ
ÖTVENÉVES MŰKÖDÉSÉNEK ÜNNEPÉRE
1837—1887

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

KÁPOLNAI FERENCZ ÉLETRAJZA

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

Nem az, hogy *meddig*, hanem hogy *miként* élt valaki! . . .

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

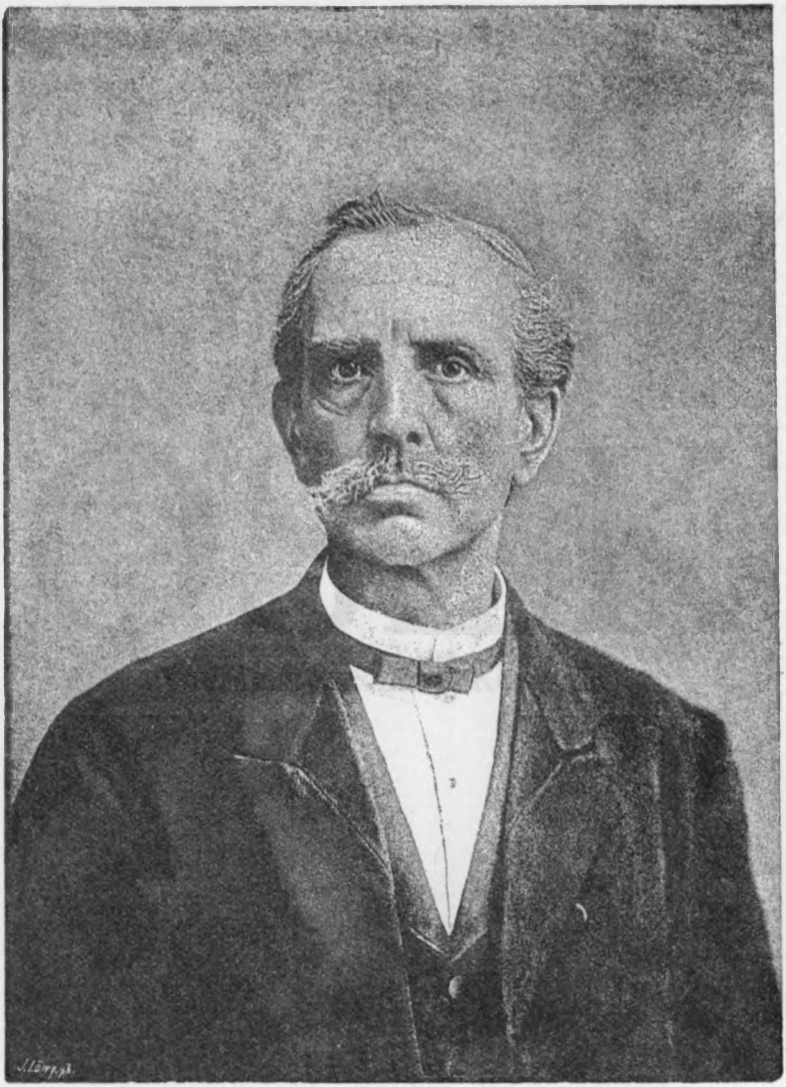

KÁPOLNAI FERENCZ.

EMLÉKÜL

KÁPOLNAI FERENCZ

SZAKTÁRSÁNAK

ÖTVENÉVES MŰKÖDÉSE

ÖRÖMÜNNEPÉRE

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

1887. év október hó 9-ik napján

a Franklin-nyomda személyzete.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

Egy félszázad! Csepp az örökkévalóság tengerében; rövid idő annak, ki földi javakkal megáldva, az életnek könnyebb, élvezetesebb oldalát ismeri csupán. De rengeteg idő oly pályán eltöltve, hol minden körülmény összejátszik az élet megrövidítésére, s hol annak művelői jobbadán a tulajdonképeni gyümölcsözés előtt, még virágzásuk korában, hullanak le az élet fájáról!

A Gondviselés különös kegyelme mellett, nagyon észszerű életmód szükséges arra, hogy valaki a mi pályánkon fél századig folyton működve, érzékeinek teljes birtokában és munkaképes állapotban megmaradjon.

S talán épen, mert oly ritka eset, ragadják meg az egyes nyomdaszemélyzetek vagy egész városok nyomdásztestületei oly örömmel az alkalmat, hogy a hosszú pálya — gyakran szivet sebző — töviseinek nyomát legalább egy napra elfeledtessék s a zord napok emlékét egy baráti, testvéri kézszorítás melegével fölengeszteljék.

Ily öröm-ünnepet ül a mai napon a Franklin-Társulat személyzete, kifejezést adván nagyrabecsülése- és szeretetének Kápolnai Ferencz, érdemes szaktársunk iránt, ki ötven éves pályáján, nemcsak mint szakmánk hivatott

munkása, de mint ember is ezt bőven kiérdemelte, ki majdnem négy évtized óta mint a fővárosi nyomdásztestület egyik tiszteletre méltó alakja él közöttünk, s a hazának, mely otthont adott neki, nyelvben, szokásokban és érzelemben is hű fia lőn.

Életéből álljanak itt a következő mozzanatok.

Született 1826 január 29-én Stájerország marburgi kerületének Leszkovecz nevű községében; honnan később szülői Gráczba költözvén, iskoláztatását is itt nyerte.

Még nem töltötte be tizenkettedik évét, midőn 1837 október havában Varasdon Platzer József nyomdájában tanulónak vétette föl magát, s ott öt évi tanulás után fölszabadíttatott.

Néhány hónapig mint segéd működött e nyomdában, de a tanulási és világlátási vágytól ösztönöztetve, 1843 február havában elhagyta Varasdot, s útját Károlyváros felé véve, itt a Pretner-féle nyomdában csakhamar alkalmazást nyert. Nem is lett volna itt semmi baja, ha az égalji viszonyok nem oly kedvezőtlenek; de az egészségtelen mocsaras levegő következtében folyton lázban sinlődvén, kénytelen volt Károlyvárost ott hagyva, haza utazni. Itt 1846 végéig Tauser nyomdájában foglalkozott; a mikor Platzer, varasdi tanító-principálisa, ismét magához hívta, s a hol a következő év kora tavaszáig dolgozott.

A varasdi nyomdának búcsut mondva, átjött a Dráván inneni országba s Pécsett munkát nyerve, 1848 április haváig, Pestre meneteléig, itt foglalkozott.

Pestre éppen a legmozgalmasabb időszakban ért; mikor a csekély számú nyomdák különben is elfoglalva lévén

az egyre-másra keletkező új lapok és röpiratok munkás kezekre vártak. Az akkori három legelőkelőbb budapesti nyomda (Egyetemi nyomda, Landerer és Heckenast, Beimel és Kozma) egyikében, a dunaparti Piarista-épületben levő Beimel és Kozma-félében csakhamar conditiót kapott; s itt, valamint az uri-utczában levő Eisenfels-nyomdában, (mely a későbbi tekintélyes Emich-nyomda magvát képezte) foglalkozott egyideig, míg végre 1853-ban Landerer és Heckenastnál pontossága és szakértelme a kellő munkakört megtalálták.

Kétségtelen, hogy szakmánk Magyarországon s első sorban Budapesten, a két utóbbi évtizedben igen sokat haladt, úgy hogy egyes intézeteink a külföld elsőrendű nyomdáival bátran kiállják a versenyt, sőt nem egyszer fölül is múlják ezeket. De a mikor ezt önérzettel constatáljuk, nem szabad igazságtalanoknak lenni a korábbi nyomdák és ezek munkásai iránt sem. Bizonyos művészeti törvény követése s a helyesre és szépre való törekvés meg volt egy részüknél — de a kezdetlegesebb eszközök, systemanélküliség, csekély választék a betűfajokban, s mindenek fölött a tisztult ízlés hiánya, a jó szándék kivitelét léptennyomon megakadályozták.

Mikor Világos síkján az annyi győzelmet szerzett kard helyett a bilincset nyomták a nemzet kezébe, s az erre következett általános csüggedés és elkeseredés között Tompa elzengte örökszép költeményét: «A madár, fiaihoz», s kezdett szépirodalmunk ismét föléledni, hogy addig nem tapasztalt virágzásra jutva, mint nemzeti életünk egyedüli tényezője, fő vigasztalónk legyen e szomorú napokban:

nyomdáinkra is megint új élet, pezsgőbb tevékenység következett.

Különösen a Landerer és Heckenast nyomdára, mely 1854-ben Landerer halála után egészen, a számos kiadványai által már ekkor nagytekintélyű, Heckenast kezébe menvén át, a hatvani-utczából az egyetem-utczába saját házába költözött, s itt a gőzerőre berendezett, megnagyobbított és hat gyorssajtóval ellátott nyomda (akkoriban ez igen nagy szám volt!) az egész emeletes házat elfoglalta.

Itt működött aztán Kápolnai Ferencz mint kiváló accidenz-szedő; nevezetes lévén rendkívül tiszta munkájáról, s az akkori hiányos anyag mellett is, a pedanteriáig menő pontosságáról. Bár több mint három évtized mult azóta, de még most is fülemben csengnek az akkori ügyvezető, Tr. E. úr szavai, amint kedélyesen pedáns modorával nekünk tanulóknak pontos szedés tekintetében Kápolnait nem egyszer mintául odaállította; mondván, hogy ő tud Pesten legjobban kizárni, a mi pedig minden betűszedőtudománynak alapját képezi. Akkoriban így ítélték meg a jó szedőt; s hogy most, a kifejlett művészi érzék és a sok nyolczad és más egyéb «zárka» daczára erre nézve a mások szedését tördelők szájából mégis annyi elegicus kifakadást hallani, bizonyítja, miszerint az még manapság sem olyan általános tudomány, mint amilyennek lenni kellene.

Évtizedeken keresztül szorgalmatoskodott tehát Kápolnai itten accidenz-szedő minőségben, amíg aztán 1868 végén Bartalics Imre hívására ennek akkor a Sebestyén-tér és Oskola-utcza sarkán levő nyomdájában az ügyvezetői állást el nem vállalta. Azonban az ő nézetei az említett nyomda-

tulajdonoséitól, különböző véralkatuknál fogva is, nagyon eltérők voltak, s így nehány havi távollét után visszament régi helyére, a melyre oly szivesen visszafogadták.

Mikor 1873 tavaszán az üzlet a Franklin-Társulat tulajdonába menvén, a saját kiadványok előállításán kívül nagyobb vállalkozás s ennek elérhetése végett a fölszerelésben is nagyobb versenyképesség lett szükséges: a rendkívül gazdag és költséges betűkészlet gondozására szakértő kezek szükségeltettek. És a ki némileg ismeri e nyomda viszonyait s fogalommal bír az ott levő kincset érő sokféle betűkészletről, be fogja ismerni, hogy ennek gondozása mily fontos, és mennyire szükséges, hogy azt pontos és szakértő egyén teljesítse. E tulajdonságokat Kápolnaiban az ügyvezetőség bőven tapasztalván, a hetvenes évek közepén a főraktárnoki (Depositeur) állással fölruháztatott, melyet maig visel, s Isten adja, hogy még igen soká viselhesse!

* * *

Társadalmilag is, a collegialitás terén, különösen ifjabb éveiben, ügybuzgóságának számos jelét adta. Így az ötvenes években a Heckenast-személyzet házipénztárának több izben volt pénztárosa és beteglátogatója; társas összejöveteleken, s különösen az 1860-iki visegrádi kirándulás alkalmával, tevékeny rendező; 1865-ben az Önképző-egylet alapításában részt vett, s annak első választmányában a könyvtárnoki tisztet viselte.

Emberi, illetve családias érzelmeire, elég jellemző világot vet, hogy első nejétől származott mostoha fiát az édes-

apa gondosságát túlhaladó módon iskoláztatta s derék, értelmes szaktársat (az 1879-ben elhalt Pucher Károly szedő és gépmester) nevelt belőle.

S a mikor itt közöttünk otthont talált, kötelességének ismerte — bár élemedettebb korban volt már — a magyar nyelvet elsajátítani, melyet most meglehetősen beszél; továbbá a hetvenes évek elején vezetéknevét is (Greif) belügyminiszteri engedélylyel Kápolnaira változtatta.

* * *

Az örömünnepélyhez, melyben érdemes öreg szaktársunkat a Franklin-személyzet részesíti — kívántam járulni e gallyacskával. Maradjon frissen, követendő példa gyanánt ifjabb szaktársaim előtt, s legyen a jubilánsnak a remény zöldelő jelképe, még számos boldog évekre!

Á. M

Országos Széchényi Könyvtár

FRANZ KÁPOLNAI

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

Fünfzig Jahre! Ein Tropfen in dem Meere der Ewigkeit; eine kurze Frist demjenigen, der mit Glücksgütern gesegnet, nur des Lebens leichtere, fröhlichere Seite kennt. Aber eine Ewigkeit, auf solcher Bahn verbracht, wo alle Umstände zusammenwirken, um das Leben zu verkürzen und wo deren Jünger grösstentheils noch vor der eigentlichen Nutzniessung, noch in ihrer Blüthezeit, vom Baume des Lebens herabfallen!

Nebst der besonderen Gnade der göttlichen Fürsorge ist eine sehr rationelle Lebensweise dazu nothwendig, dass Jemand bei unserer Beschäftigung ein halbes Jahrhundert lang, fortwährend thätig und im vollständigen Besitze seiner Sinne und seiner Arbeitskraft, auszuharren im Stande sei.

Und vielleicht gerade deshalb, weil dieser Fall so selten ist, ergreifen einzelne Buchdruckerei-Personale oder die Buchdrucker-Corporationen ganzer Städte mit solcher Freude die Gelegenheit, um die — oft das Herz verwundenden — Dornenspuren einer solch' langen Laufbahn wenigstens auf einen Tag vergessen zu machen und das Andenken der rauhen Tage durch die Wärme

eines freundschaftlichen, brüderlichen Händedruckes zu erheitern.

Ein solches Freudenfest begeht am heutigen Tage das Personal des Franklin-Vereins, indem es unserm werthen Collegen Franz Kápolnai gegenüber seiner Werthschätzung und Liebe Ausdruck verleiht, der sich diese während seiner fünfzigjährigen Laufbahn nicht nur als berufener Arbeiter seines Faches, sondern auch als Mensch reichlich verdiente, der seit beinahe vier Decennien als eine ehrwürdige Gestalt der hauptstädtischen Buchdrucker-Corporation unter uns lebt und der unserem Vaterlande, das ihm eine Heimat gegeben, in Sprache, Sitten und Gefühl ein treuer Sohn geworden.

Es mögen hier aus seinem Leben die folgenden Momente angeführt werden:

Er wurde geboren am 29. Januar 1826 zu Leskowetz in Steiermark, im Bezirke Marburg, von wo später seine Eltern nach Graz übersiedelten, wo er auch seine Schulbildung genoss.

Er hatte sein zwölftes Jahr noch nicht vollendet, als er im Oktober des Jahres 1837 in Warasdin in der Druckerei des Josef Platzer sich als Lehrling aufnehmen liess, und dort nach fünfjähriger Lehrzeit freigesprochen wurde.

Einige Monate arbeitete er noch als Gehilfe in dieser Druckerei, jedoch durch Wissensdrang und Erfahrungstrieb angespornt, verliess er im Feber 1843 Warasdin und nahm seinen Weg nach Carlstadt, wo er in der Pretnerschen Druckerei alsbald Beschäftigung fand. Es wäre ihm hier ganz gut ergangen, wenn die klimatischen Verhält-

nisse nicht so ungünstig gewesen wären; nachdem er aber in Folge der ungesunden, sumpfigen Luft fortwährend vom Fieber zu leiden hatte, war er gezwungen Carlstadt zu verlassen und nach Hause zu reisen. Hier verblieb er bis zu Ende des Jahres 1846 in der Tauser'schen Druckerei, als Platzer, sein Lehr-Principal in Warasdin, ihn wieder zu sich rief, wo er bis zum Frühling des nächstfolgenden Jahres arbeitete.

Der Warasdiner Druckerei Lebewohl sagend, kam er in das Land diesseits der Drau; in Fünfkirchen Arbeit erhaltend, verblieb er hier bis zum April 1848, um sodann nach Pest zu reisen.

Seine Ankunft in Pest fiel gerade in die bewegteste Zeit, indem die geringe Anzahl von Druckereien ohnedies vollauf beschäftigt war und die rasch aufeinander auftauchenden neuen Blätter und Flugschriften der fleissigen Hände harrten. In einer der drei damals vornehmsten Budapester Buchdruckereien (Universitäts-Buchdruckerei, Landerer & Heckenast, Beimel & Kozma), in der im Piaristengebäude befindlichen Beimel & Kozma'schen erhielt er alsbald Condition, und, von hier austretend, war er einige Zeit in der, sich in der Herrengasse befindlichen Eisenfels'schen Druckerei (welche den Kern der späteren ansehnlichen Emich'schen Druckerei bildete) beschäftigt, bis endlich im Jahre 1853 sein Fachwissen und seine Pünktlichkeit in der Landerer & Heckenast'schen Druckerei den gehörigen Wirkungskreis fand.

Es ist unzweifelhaft, dass unser Fach in Ungarn und in erster Linie in Budapest in den letzten zwei Jahr-

zehnten bedeutende Fortschritte gemacht hat, so dass einzelne unserer Institute mit den Druckereien ersten Ranges im Auslande kühn wetteifern können, ja diese sogar manchmal überflügeln. Indem wir dies aber mit Selbstgefühl constatiren, dürfen wir den früheren Druckereien und deren Arbeitern gegenüber auch nicht ungerecht sein. Die Befolgung eines gewissen künstlerischen Gesetzes, das Trachten nach dem Richtigen und Schönen, war theilweise auch bei diesen vorhanden. — Doch die primitiveren Arbeitsmittel, der Mangel eines Systems, die geringe Auswahl in Schriftarten und vor Allem das Fehlen des geläuterten Geschmacks verhinderten auf Schritt und Tritt die Ausführung des guten Willens zur Schaffung einer gediegenen Arbeit.

Als auf der Ebene von Világos der Nation statt dem so vielen Ruhm erkämpften Säbel die Fessel in die Hand gedrückt wurde und in den darauf folgenden Tagen der allgemeinen Entmuthigung und Erbitterung Tompa's unsterbliches Gedicht «A madár, fiaihoz» erschien, und unsere Belletristik sich neuerdings belebte und zu einer bis dahin nie erreichten Blüthe gelangend, als einziger Factor unseres nationalen Lebens, unser Haupttröster wurde: in diesen düsteren Tagen kam auch in unsere Druckereien neues Leben, regere Thätigkeit.

Besonders die Landerer & Heckenast'sche Druckerei, welche nach dem Tode Landerers im Jahre 1854 in den Besitz des schon damals durch seine Ausgaben ein grosses Ansehen geniessenden Verlegers G. Heckenast überging, nahm einen bedeutenden Aufschwung, als der Besitzer

mit derselben aus der Hatvanergasse in sein eigenes Haus in der Universitätsgasse übersiedelte, woselbst die hier auf Dampfbetrieb eingerichtete und mit sechs Schnellpressen versehene Druckerei (dazumal eine sehr grosse Zahl!) das ganze stockhohe Haus occupirte.

Hier arbeitete nun Franz Kápolnai als hervorragender Accidenzsetzer, bekannt durch seine ausserordentlich exacte Arbeit und bei dem damaligen mangelhaften Material bis zur Pedanterie gehenden Pünktlichkeit. Obwohl mehr als drei Decennien seitdem verflossen, klingen mir die Worte des damaligen Factors, Herrn A. Tr., noch immer in den Ohren, als er in seiner gemüthlich-pedanten Manier uns Lehrlingen, was die Pünktlichkeit des Satzes anbelangt, Kápolnai zum Muster aufstellte, versichernd, dass K. in Pest am besten auszuschliessen versteht, und dieses den Grund aller Schriftsetzer-Wissenschaft bilde. Damals beurtheilte man so den guten Setzer; und wenn man heute, trotz dem entwickelten künstlerischen Sinn und den vielen Achtel- und anderen Spatien, aus dem Munde derjenigen, welche den Satz Anderer umbrechen, doch so viele Klagen zu hören bekommt, ist es ein Beweis dessen, dass dies auch noch heute keine so allgemeine Wissenschaft ist, wie sie eigentlich sein sollte.

Durch Jahrzehnte hindurch war also Kápolnai hier in seiner Eigenschaft als Accidenzsetzer thätig, bis er Ende 1868, dem Ruf des Emerich Bartalits folgend, in dessen damals Ecke Sebastianiplatz und Schulgasse befindlichen Druckerei die Factorstelle annahm. Aber seine Ansichten waren von jenen des genannten Druckerei-Inhabers, schon

ihrer verschiedenen Temperamente halber, sehr abweichend, und so ging er nach Abwesenheit von einigen Monaten wieder an seinen alten Platz zurück, wo er gerne wiedergesehen wurde.

Als im Frühling des Jahres 1873 das Geschäft in den Besitz des Franklin-Vereins überging und ausser der Herstellung der eigenen Ausgaben auch grössere Unternehmungen und zur Erreichung derselben auch in der Einrichtung grössere Concurrenzfähigkeit erforderlich war: wurden zur Verwaltung des ausserordentlich reichhaltigen und kostspieligen Typenvorraths fachkundige Hände benöthigt. Und wer nur einigermassen die Verhältnisse dieser Druckerei kennt und von dem dort befindlichen, Typenschatz, von dessen überaus reicher Mannigfaltigkeit einen Begriff hat, wird es anerkennen, wie wichtig dessen Verwaltung, und wie nothwendig es sei, dass dieselbe einem accuraten, pünktlichen Manne anvertraut werde. Nachdem die Geschäftsleitung diese Eigenschaften in Kápolnai in reichlichem Maasse vorfand, wurde er gegen Mitte der siebziger Jahre mit der Ober-Depositeurstelle betraut, welche er noch jetzt innehat, und gebe Gott, dass er sie noch lange bekleiden möge!

* * *

Auch in gesellschaftlicher Beziehung, auf dem Gebiete der Collegialität gab er zahlreiche Beweise seines Eifers. So war er in den fünfziger Jahren zu wiederholten Malen Cassier und Krankenbesucher der Heckenast'schen Haus-Krankencassa; bei gesellschaftlichen Zusammenkünften,

besonders im Jahre 1860 beim Visegráder Ausflug, thätiger Arrangeur; er nahm Theil im Jahre 1865 an der Gründung des Fortbildungs-Vereins und bekleidete im ersten Ausschuss desselben die Stelle eines Bibliothekars.

Seine Gefühle als Mensch respective Familienvater charakterisirt jene Thatsache am besten, dass er seinen, von seiner ersten Frau stammenden Stiefsohn, die Sorgfalt eines wirklichen Vaters übertreffend, ausbilden liess und aus ihm einen rechtschaffenen, intelligenten Collegen (den im Jahre 1879 verstorbenen Setzer und Maschinenmeister Carl Pucher) erzog.

Als er nun unter uns ein Heim gefunden, hielt er es für seine Pflicht — schon in reiferen Jahren — sich die ungarische Sprache anzueignen, welche er jetzt ziemlich spricht; ferner veränderte er zu Anfang der siebziger Jahre seinen Zunamen (Greif) mittelst Genehmigung des Ministers des Innern in Kápolnai.

***

Zu dem Freudenfeste, welches das Franklin-Personal zu Ehren unseres verdienten alten Collegen veranstaltet, wollte ich mit diesem Reisig beitragen. Möge er frisch bleiben als nachahmungswerthes Beispiel für die jüngeren Collegen und möge er dem Jubilar als grünendes Symbol dienen für noch zahlreiche glückliche Jahre!

M. Á.

MŰSOR.

1. ÜNNEPI NYITÁNY («Typographia» zenekara)
2. HYMNUS («Ébredés» dalkör).
3. MAGYAR ÜDVÖZLŐ BESZED.
4. ZENE («Typographia» zenekara).
5. STURMBESCHWÖRUNG («Ébredés» dalkör).
6. EGY SZEDŐ ÖTVENÉVES JUBILEUMÁN. Költ. ÁBRÁNYI EMIL-től. Szavalja L. D.
7. NÉMET ÜDVÖZLŐ BESZÉD és ajándékok átadása.
8. KI A GONDDAL! («Ébredés» dalkör).
9. ZENE («Typographia» zenekara).
10. TAVASZ ELMULT... («Ébredés» dalkör).

VACSORA.

A karokat SELLEI GYULA tanár úr szivességből vezeti.